

როზეტა გუჯეჯიანი

ქართულ ხალხურ ღღეობათა ტრადიციული მენეჯმენტის გობიერთი ასპექტი

ცნობილია, ეთნიკური კულტურა ხასიათდება როგორც უნივერსალური მახასიათებლებით, ასევე, მკვეთრად თვითმყოფადი ნიშნებით, რომლებიც განაპირობებს კულტურის შემდგომ განვითარებას. ყოველი ეთნოსი ისტორიული განვითარების დინამიკურ ჭრილში სხვადასხვა ეპოქისათვის დამახასიათებელ ეთნიკურ კულტურას ქმნის. ბუნებრივია, დროთა განმავლობაში, კულტურის ესა თუ ის ელემენტი ცვალებადობას განიცდის, რაც ისტორიული რეალობით, პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული ფაქტორებითაა განპირობებული. ეთნიკური კულტურის უმრავლესი ელემენტი კი განსაკუთრებულ მდგრადობას და დროში გამძლე ხასიათს ავლენს. კულტურის ასეთ მდგრად ელემენტთა შორისაა ქართულ ხალხურ ღღესასწაულთა სისტემა, რომელიც ეთნიკური კულტურის ერთ-ერთ მთავარ ფასეულობას წარმოადგენს და ხანგრძლივი ისტორიის მქონეა.

საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში მრავალი ხალხური ღღეობაა დაფიქსირებული. ღღეობათა ერთი ნაწილი — არქაული ფენა, რასაკვირველია, მხოლოდ უძველესი წერილობითი წყაროებითა და არქეოლოგიური მასალით არის ცნობილი, ღღეობათა უდიდესი ნაწილი კი თვით მეოცე საუკუნის განმავლობაშიც მოქმედებდა და ზოგიერთი დღესასწაული დღესაც აღინიშნება.

ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად მიღების შემდეგ საქართველოში ამოქმედდა სრული კანონიკური საღღესასწაულო კალენდარი. მრავალი საუკუნის განმავლობაში საეკლესიო ღღესასწაულები ამა თუ იმ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში ადგილობრივი, ლოკალური თვისებებით ივსებოდა და ხალხური ელფერით იმოსებოდა. აღსანიშნავია, რომ უძველესი კანონიკური ტრადიციიდან მომდინარე ღღეობათა დიდი ნაწილი საქართველოს ზოგიერთ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში, მაგალითად, სვანეთში, ამჟამადაც მოქმედია. ოფიციალური საეკლესიო კალენდრის მრავალი საინტერესო ხალხური ნაირსახეობა დღესაც ცოცხალია საქართველოს მთიანეთში და, ნაწილობრივ, ბარშიც. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საყურადღებოა, დანარჩენ საქართველოში გამქრალი და მხოლოდ აღმოსავლეთ ქართველ მთიელთა მიერ შემონახული წმიდა ათინოგენისა და მისი მოწაფეებისადმი მიძღვნილი საეკლესიო ღღეობა. ამ ღღეობის აღნიშვნის ტრადიციას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა ტრადიციულ ყოფაში. წმიდა ათინოგენესა და მისი მოწაფეების ხსენების საეკლესიო ღღეობის ხალხური ნაირსახეობა “ათინგენობა”||“ათინგენობა” ამჟამადაც თუშეთის, ხევსურეთის, ზევის, ფშავის მოსახლეობის უმთავრეს და ყველაზე მასშტაბურ ღღესასწაულს წარმოადგენს.

საგულისხმოა, რომ ამ დღეობის აღნიშვნის ტრადიცია დაიკარგა საქართველოს სხვა მხარეებში.

კანონიკური ღვთისმსახურების (ლოცვა, წირვა, ამა თუ იმ რელიგიური სიწმიდის, წმინდანის ხსენების დღე, სატაძრო დღეობა და სხვა) სადღესასწაულო პრაქტიკის ის ელემენტები, რომლებიც ოფიციალური ღვთისმსახურების შემდეგ აღსრულდებოდა მოსახლეობის მიერ (სადღესასწაულო ტრაპეზი, ხალხური საგალობლები, ფერხულები...), ბუნებრივია, ადგილობრივი კულტურული ინფრასტრუქტურისა და ეთნოგრაფიული თავისებურებების შედეგი იყო. ქვეყნის ერთიანობის დაშლით გამოწვეული ობიექტური პრობლემების შედეგად, საქართველოს ერთი ნაწილი მოკლებული აღმოჩნდა კანონიკური სწავლების პერმანენტულობას, ხოლო შემდეგ ამგვარი სწავლების სრული წყვეტის პირობებში (გვიანშუასაუკუნეებში) საქართველოს ზოგიერთ მხარეში ჩამოყალიბდა ღვთისმსახურების საინტერესო, ლოკალური ფორმები (ფშავი, ხევსურეთი, თუშეთი, ხევი, მთიულეთი, გუდამაყარი, ნაწილობრივ, სვანეთი), რომლებიც ქრისტიანული ღვთისმსახურების ხალხურ ლოკალურ ვარიაციებს წარმოადგენდა. ამ მხარეებში ჩამოყალიბებული რელიგიური სისტემა, რასაკვირველია, ქრისტიანული სწავლების შემონახული ცოდნის კონსერვაციისა და დროთა ვითარებაში ამ ცოდნის ხალხური ელფერი შემოსვის შედეგი იყო. ამ მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა ხევსურეთის ტრადიციული ყოფის მახასიათებელი სასულიერო ტექსტების მეცნიერული ანალიზი — ვერა ბარდაველიძის შენიშვნით, “ხევსურულ კურთხევათა ტექსტებს აშკარად ატყვია ქრისტიანული რელიგიის ბეჭედი. ისინი უნდა წარმოადგენდნენ დროთა ვითარების გამო ხევსურეთში ზეპირგადმოცემით შერყვნილ ქრისტიანულ ტექსტებს” (ვ. ბარდაველიძე, 1938, გვ. 5).

საეკლესიო დღეობების პარალელურად, საქართველოში აღინიშნებოდა სხვა ხალხური დღესასწაულებიც: საგმირო-საბრძოლო ისტორიასთან დაკავშირებული დღეობები, წლიურ სამეურნეო ციკლთან დაკავშირებული დღეობები, დარ-ავდრის “გამომწვევი” დღეობები, საკარნავალო ტიპის დღეობები (“შურვამობა”, “კეისარობა”, “აღბა-ლიღრალი”, ყეენობა, ბერიკაობა და სხვ.) და ა. შ. რასაკვირველია, ყოველი ხალხური დღეობის დაგეგმვა, მომზადება, წარმართვა და შემდგომი სამოქმედო პროგრამის შემუშავება, ისევე როგორც საეკლესიო დღეობათა აღნიშვნის ტრადიცია, მთელ რიგ სერიოზულ სამუშაოებთან იყო დაკავშირებული.

ბუნებრივია, დღეობათა დაგეგმვისა და განხორციელების გზები ყოველ ეთნოსში, საზოგადოებასა თუ სოციალურ ჯგუფში გარკვეული თავისებურებითა და თვითმყოფადი ნიუანსებით ხასიათდება. ქართულ ხალხურ დღეობათა საინტერესო მარკერს მათი მრავალფეროვნება, დროში გამძლე ნასიათი, თემატურად დატვირთული და ხატოვანი სასულიერო ტექსტების არსებობა, მკვეთრად ჩამოქნილი და სტანდარტიზებული, მკაცრად რეგლამენტირებული მსახურეული აპარატი (ხუცეხი, დეკანოზი, ხევისბერი, დასტური, შულტა, მოკილი, მულზონი... და სხვ.), შესაწირავების სახეობები და მდიდარი ეთნომუსიკალური ფონი ქმნის.

ქართული ხალხური დღეობების შესახებ პირველი ადგილობრივი — ქართული ინფორმაცია წმინდა ნინოს მიერ ქართლის მოქცევის ამსახველ სიუჟეტშია დაცული (ქართლის ცხოვრება, 1955, გვ. 87-92). წყაროს თანახმად, გაქრისტიანების წინა პერიოდისათვის საქართველოს მთავარ რელიგიურ დღეობას არმაზისადმი მიძღვნილი დღესასწაული წარმოადგენდა და მასში მოსახლეობის ყველა სოციალური ფენა აქტიურად მონაწილეობდა. დღესასწაულის კულმინაციად იკვეთება მეფე-დედოფლის მობრძანება და ღვთაება არმაზისადმი მსხვერპლის შეწირვა: “მაშინ დღესა ერთსა აღიძრნეს ერნი დიდნი მით ქალაქით², წარმავალნი დიდად ქალაქად სამეფოდ, მცხეთად... ზორვად წინაშე არმაზ ღმრთისა მათისა... და აჰა ესერა, ზვალისა დღე იყო ჳმა ოხრისა და საყურისა; გამოვიდა ერი ურიცხვ, ვითარცა ყუავილნი ველისანი, და ზარი საშინელი გამოვიდოდა, და ჳრეთ მეფე არდა გამოსრულ იყო. და ვითარ მოიწია ჟამი, იწყო სივლტოლა და მიდამომალვა ყოვლისა კაცისა შიშითა საფარველსა თჳსსა შეივლტოდა. და აჰა, მყის გამოვიდა დედოფალი ნანა, და ნელიად მოვიდოდა ერი. და შეამკუნეს ყოველნი ფოლცნი თუოფერითა სამოსლებითა და ფურცლითა. და იწყო ყოველმან ერმან ქებად მეფისა. მაშინ გამოვიდა მირიან მეფე საზარელითა და თვალ-მეუდგამითა ხილვითა...” (ქართლის ცხოვრება 1955, გვ. 87-92).

წინარექრისტიანული ქართული დღესასწაულის ამსახველი ეს აღწერილობა ავლენს რამდენიმე საინტერესო ელემენტის არსებობას უძველესი დროიდანვე: 1. დღესასწაულის საერთო-სახალხო ხასიათსა და მასში მოსახლეობის ყველა სოციალური ფენის ჩართულობას; 2. დღეობის უმთავრეს პერსონაჟებად მეფე-დედოფლის მიჩნევას; 3. დღეობის აუცილებელი ატრიბუტების: მუსიკალური საკრავების (“ჳმა ოხრისა და საყურისა”) სახეობებს და სადღესასწაულო სამოსლის არსებობას, ასევე, ღვთაების გამოსახულების ყვავილებით შემკობის ტრადიციას და სხვ.

ქართული ტრადიციული სულიერი კულტურის ესა თუ ის მნიშვნელოვანი ელემენტი, რომელიც მუდმივად ფიგურირებს შემდგომი დროის ქართულ კულტურაშიც, მომდინარეა არქაული ხანის ქართული საზარგონო სისტემიდან. ქართველთა არქაული სულიერი ცხოვრების ზოგიერთი ასპექტი აღდგენილია მკვლევართა მიერ (მ. ზიდაშელი, 2011). ამ მხრივ უმნიშვნელოვანესია ხალხურ დღეობათა სისტემა და მისი ცალკეული დეტალები: 1. არქეოლოგიური არტეფაქტები — ქრისტიანობამდელი საკურთხევლები, საკრალიზებული მატერიალური შესაწირავები: საზედაშე ქვევრები, სარიტუალო პურების საბეჭდავები და სხვა; 2. საისტორიო წერილობით წყაროებში დაცული ინფორმაცია; 3. სულიერ კულტურაში ფიქსირებულ სიმბოლოთა სისტემა; 4. დღეობათა ეთნომუსიკალური ფონი; 5. დღემდე არსებულ დღეობათა ცალკეული პასაჟების რეკონსტრუირების მეთოდით აღდგენილი არქაული სისტემები... **ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მახალა ავლენს ქართველთა ერთიანი რელიგიური ხისტემის და ერთიანი ეთნიკური კულტურის არსებობის ფაქტს არქაულ ხანაშივე და მის განფენილობას საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში.**

² იგულისხმება ქალაქი ურბნისი.

უძველესი დროიდან მოყოლებული, შემონახულია მრავალფეროვანი მასალა ქართულ ხალხურ დღეობათა მართვის ფორმებისა და ზოგადი ტიპოლოგიის შესახებ.

ცნობილია, ქართული ეთნიკური კულტურა, როგორც ცოცხალი და განვითარებადი ორგანიზმი, დიდი მდგრადობით და, ამავდროულად, მობილდობითაც გამოირჩეული ფენომენია. სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში იგი ქმნის მხოლოდ ამ ეპოქისათვის დამახასიათებელ კულტურულ ფასეულობებს. რომელთა უმრავლესი ნაწილიც იმ დროის მრავალი ხალხის კულტურის ნაწილიცაა და, აგრეთვე, ლოკალურ-ეროვნულ ძეგლებსაც, რომლებიც მხოლოდ ქართული კულტურის მონაბოვარია და მსოფლიო საგანძურშია შეტანილი. ხანგრძლივი ისტორიის განმავლობაში ქართულ კულტურაში ჩენილი ცვლილებების მიზეზები ზოგადსაკაცობრიო სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ მოვლენებთანაცაა დაკავშირებული და შიდაეთნიკური განვითარების ეტაპებთანაც. ამ ორი პროცესის ურთიერთგავლენა — საკაცობრიო საზოგადოებრივ-ისტორიული ფორმაციის ცვალებადობა და ეთნიკური სოციალურ-კულტურული ყოფის დინამიკურობა — ადგეკატურად აისახებოდა ქართულ ეთნიკურ კულტურაზე და ამის თვალსაჩინო მაგალითია უკვე ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადებისთანავე დაწყებული ახალი ქართული კულტურის — ქრისტიანული კულტურის შექმნა და განვითარება.

საქართველოს ყოფა და კულტურა სრულიად ახლებური გზით ვითარდება IV საუკუნიდან: ახალ რელიგიასა და ქრისტიანობასთან დაკავშირებულ კულტურას, ადგილობრივი დიდი კულტურის ტრადიციები ხვდება და ჯერ კიდევ უძველეს ქართულ (დიაოხი//ტაოხი, კოლხა, ქართლი, ეგრისი, ფარნავაზ მეფის დროინდელი ერთიანი საქართველო ძველი წ. ა. IV-III საუკუნეთა მიჯნაზე) კულტურაზე დამყარებული ტრადიციები ბუნებრივად ერწყმის ახალი — ქრისტიანული რომულ-ბიზანტიური, სირიული — კულტურის ელემენტებს: რის შედეგადაც იქმნება ორიგინალური ქართული ქრისტიანული კულტურა. რომელიც, ბუნებრივია, არსით განსხვავებულია ქრისტიანობამდელი ქართული სულიერი კულტურისაგან. ამ დროიდან თვისობრივად იცვლება ყოფისა და კულტურის ყოველი ელემენტი და მათი გადააზრება და განვითარება ხდება ახალი რელიგიის შესაბამისად.

რასაკვირველია, საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში, ჩვენი ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე დღესასწაულთა მართვის ერთმანეთისაგან განსხვავებული სისტემები არსებობდა. ერთიანი ცენტრალური ხელისუფლების არსებობის პირობებში დღეობათა მართვა ქართული ოფიციალური კანონმდებლობით ხორციელდებოდა. თანაარსებობდა საერო და კანონიკური სამართალი, რომლის მიხედვითაც ყოველი ეკლესია-მონასტერი, სადაც, ბუნებრივია, აღინიშნებოდა რელიგიური დღესასწაულები, ეკუთვნოდა სამეფო ხელისუფალს, რომელიმე საერო ხელისუფალს ან მხოლოდ საეკლესიო იერარქს. ბუნებრივია, დღესასწაულთა მართვა ასეთ შემთხვევებში კანონმდებლობის შესაბამისად, მფლობელის ხელმძღვანელობითა და მითითებებით ხდებოდა და პროცესში ჩართული იყო ყველა მონაწილე, დაწყებული მაღალი იერარქიის სასულიერო და საერო პირებით, დამთავრებული მებეგრე მეკომურებითა და სტუმრებით. ყოველ მონაწილეს კანონით დარეგულირებული უფლება-მოვალეობა გააჩნდა (ბ. ლომინაძე, 1966).

ქვეყნის ერთიანობის დაშლისა და ცალკეული სამეფო-სამთავროების წარმოქმნის შემდეგ. ისევე როგორც ყოფის ყველა სფეროს, დღეობათა მართვის პროცესსაც ცვლილებები შეეხო. **ცვლილებათა ფორმატი მკვეთრად გაიზარდა გვიან შუასაუკუნეებში, როდენაც ქვეყნის მთიანეთის მოსახლეობა, ფაქტობრივად, მხოლოდ საკუთარი ძალის ამარა ინარჩუნებდა ტრადიციულ ცხოვრების წესსა და ადათს. ასეთ კრიტიკულ სიტუაციაში საქართველოს მთიანეთში აქტუალიზირდა ტერიტორიული თემისა და მთავარი სათემო ეკლესიის (ჭვარჩატის) ხულიერი და ხოციალური ფუნქციები.** საეკლესიო და ხალხურ დღეობათა მართვა სწორედ სათემო გადაწყვეტილებებით ხორციელდებოდა და იგი ლეგიტიმურობას იძენდა სათემო ეკლესიის ერთგვარი ვიზირებით. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესო მასალა სვანეთის წერილობით ძეგლებშია შემონახული (სწმ, 1986).

საქართველოს მთიანეთის ხალხურ დღეობათა მართვის ფორმები და სახეები მომდინარეა ძველი ქართული საერო და კანონიკური სამართლის ძირითადი პოსტულატებიდან და ნორმებიდან.

ცნობილია, შუასაუკუნეებში დროის მართვა ეკლესიის ხელში იყო. **ტრადიციულ საზოგადოებებში დრო არა რიცხვებით, არამედ საეკლესიო დღეობებით, წმინდანების ხსენების დღეებითა და წირვა-ლოცვის საათებით განისაზღვრებოდა.** ამ მხრივ ქართულ მასალასთან დიდ მსგავსებას ავლენს ევროპის ტრადიციული ყოფის ამსახველი ინფორმაცია (ე. გოფი, 2005; ა. გურვეიჩი, 1989; მ. ელიადე, 2000). ეკლესიის პრეროგატივას წარმოადგენდა საზოგადოების ყოველდღიურობის დაგეგმვა საეკლესიო კალენდრის მიხედვით. ეკლესია განსაზღვრავდა მოსახლეობის სულევი ცხოვრებას და, ამავე დროს, აკონტროლებდა სოციალური ურთიერთობების ამა თუ იმ სეგმენტსაც (ქორწინება, ნათესაური ურთიერთობების ეგზოგამიურობის მასშტაბების განსაზღვრა, დაკრძალვის წესები...). წლიური სამეურნეო კალენდარიც კი კანონიკური სწავლების მიხედვით იგეგმებოდა. წლიურ კალენდარში, ცხადია, ყველაზე დიდი ადგილი რელიგიურ დღესასწაულებს ეჭირა. მაგალითად, მხოლოდ სვანეთის ერთი ნაწილის ეთნოგრაფიული მასალით (ზემო სვანეთი), XX საუკუნის 30-იან წლებშიც კი აქ 160-მდე რელიგიური დღეობა აღინიშნებოდა. ეს კულტურული ფაქტი მკვლევარ ვერა ვარდაველიძის მართებული დაკვირვებით “თავისთავად ამჟღავნებს, თუ რაოდენ დიდი ადგილი ეჭირა ძველად სვანის ცხოვრებაში სარწმუნოებრივ წეს-ჩვეულებებს” (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. X). XIX საუკუნის მიწურულის უცხოელ მოგზაურთა დაკვირვებითაც, სვანეთის მოსახლეობისათვის მთავარ სულიერ და სოციალურ მუხტს რელიგიური დღეობები ქმნიდა (დ.ვ. ფრემფილი, 1896).

დღეობების მართვა, ბუნებრივია, ხალხური/ემპირიული კოდნის ბაზაზე ხორციელდებოდა. მენეჯმენტის პროცესების დინამიკა და სტრუქტურების ჩამოყალიბება საინტერესოდ ვლინდება ქართულ ხალხურ დღეობათა დაგეგმვისა და მიმდინარეობის ამა თუ იმ ეტაპზე. ქართულ ხალხურ დღეობათა ანალიზი ისტორიულ ჭრილში წარმოაჩენს მენეჯმენტის ჩამოყალიბებისა და ზოგადი კრიტერიუმების გააზრების ეტაპებს. ქივი, ასევე, გვაწვდის საყურადღებო მასალას ზოგადად როგორც ქართული რელიგიური სისტემის, ასევე ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, მხარეებში არსებული ლოკალური ნაირსახეობების შესახებ; ამასთანავე, ავლენს ტრადიციულ დღეობათა მიმდინარეობის პროცესში ნოვაციური

ელემენტების გაჩენისა და დანერგვის, ხოლო შემდეგ ნოვაციების ტრადიციებად ქცევის ეტაპებს. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა არა მხოლოდ სულიერი კულტურის დინამიკის სურათის წარმოჩენა, არამედ ტრადიციული ქართული ხალხური დღესასწაულების ანალიზი კულტურის მენეჯმენტთან კავშირში. შესაბამისად, კვლევა ითვალისწინებს ქართული სულიერი კულტურის მნიშვნელოვანი კომპონენტის — ხალხური დღეობების — ძირითადი ტრადიციების შესწავლას და წარმოადგენს ამ ელემენტის ანალიზს კულტურის მენეჯმენტის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ცნობილია, ხალხურ დღეობებში დაუნჯებულია მისი აღმნიშვნელი მოსახლეობის რელიგიური მსოფლხედვა, ზოგადად, რელიგიური სისტემა; ამასთანავე, დღეობა თავისთავად გულისხმობს სოციალურ ურთიერთობათა (სოციალური ფენები, ასაკობრივი ჯგუფები, გენდერული ბალანსი...) მთელ სპექტრსაც და აქვე ვლინდება კულტურის სხვა უმნიშვნელოვანესი კომპონენტებიც: წინასაღებობო სამზადისი (მარხვის სისტემები, შესაწირავების მომზადების ეტაპები, დღეობის წესისა და რიგის დაგეგმვა, სადღესასწაულო ადგილის ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება, შრომის განაწილება, განბანვის ტრადიცია...), ლოცვითი რიტუალის ინვარიანტები, ტრადიციული საეკლესიო და საერო არქიტექტურა, სარიტუალო ეთნომუსიკალური შემოქმედება, შესაწირავის სახეობები, სარიტუალო კვებითი სისტემა, საწესო-სარიტუალო სუფრის ლოკალური ფორმები, სადღესასწაულო შესამოსელი და სხვ.

აღსანიშნავია ქართულ ხალხურ დღეობათა სანახაობითი ასპექტიც. ქართველი ერი, მისი არსებობის ყველა ეტაპზე, მდიდარი სანახაობითი ტრადიციებით გამოირჩეოდა და ხალხურ დღეობათა აუცილებელი ატრიბუტები იყო ხალხური საგალობლები, მუსიკალური საკრავები, ფერხულები. ზოგიერთი დღეობა მკვეთრად თეატრალიზებულიც იყო და მათში ჭარბობდა საკარნავალო ელემენტები, თეატრალური ნიღბები და ატრიბუტები (მაგალითად, ასეთია ადრესაგაზაფხულო ციკლის დღეობები საქართველოს ყველა მხარეში). ბევრი დღეობის დასასრული ან მისი მიმდინარეობის რომელიმე ეტაპი საწესო-სამხედრო რაინდული ასპარეზობებითაც იყო დატვირთული (დოლი, მარულა, ისრის სროლა, ჭიდაობა, საჭილდაო ქვის აწევა, კრივი...). ბუნებრივია, ამდენი ასპექტის მქონე კულტურის ფაქტს (დღესასწაულს) სერიოზული მომზადება და მართვა ესაჭიროებოდა.

ტრადიციულ ქართულ ყოფაში, მთიანეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეებში დღეობათა მენეჯმენტი საერთო-სათემო მნიშვნელობისა იყო. ცხადია, ტერმინი თემი ტრადიციულ ქართულ კულტურასთან მიმართებით არ შეიძლება განხილულ იქნეს ევოლუციონისტური მოძღვრებიდან მომდინარე ე. წ. პირველყოფილ თემურ წყობილებასთან მიმართებით, როგორც ეს ხდებოდა ცარიზმისა და საბჭოთა ეპოქის განმავლობაში³. ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წყაროებით

³ ეს ტერმინი ქართულ წერილობით ძეგლებში XI საუკუნიდან ჩნდება, იხსენიება პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის ტიპიკანში და ტერიტორიული ერთეულის აღმნიშვნელია. დასავლურ-ქართულ საისტორიო დოკუმენტებში კი XIII საუკუნიდან იხსენიება ამავე მნიშვნელობით (თ. ბერაძე 1976, გვ. 225). ქართული "თემი" მომდინარეა ბერძნული Thema-დან. ქართულ წყაროებში ამ ტერმინით გამოიხატება ქვეყნის ესა თუ ის ნაწილი, მაგალითად, ტაო, კლარჯეთი, შავშეთი, ქართლი, ჭავჭავთი, სვანეთი, კახეთი და სხვა; გარდა ამისა, "თემი" ერთი რომელიმე ხეობის აღმნიშვნელიცაა (მაგალითად, "ქებალიანთ თემი ერთი"); შემდეგ, "თემის" მნიშვნელობა უფრო ვიწროვდება და სოფელთა ჯგუფის ან სულაც ერთი სოფლის გამომხატველი ხდება. საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში იგი ჭვარ ხატის საკმოსაც აღნიშნავს და ა. შ. სულხან-საბას განმარტებით "თემი ქვეყანის ერთი ნაწილია" (ორბილიანი, 1991, გვ. 303).

ხელმისაწვდომი საკვლევი პერიოდიდან საქართველოში “თემი“ მხოლოდ ტერიტორიული ერთეულის აღმნიშვნელი ტერმინია (რ. თოფჩიშვილი, 2006, გვ. 110). იგი სახელმწიფოს ადმინისტრაციული აპარატის დამატებას წარმოადგენდა, ხოლო ქვეყნის დაშლის შემდეგ საქართველოს მთიანეთში ხალხური თვითმმართველობის ფუნქციასაც ითავსებდა. თემი ტერიტორიულ ერთეულად მოჩანს, მაგალითად, გვიანშუასაუკუნეების იმერეთის სამეფოში. ამ დროის იმერეთის სამეფოში ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დანაწილების ძირითად რგოლს სასოფლო-სამეზობლო თემი ქმნიდა. თემი, ჩვეულებრივ, იურიდიული პირის სტატუსით სარგებლობდა და მას კოლექტიური პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა გარკვეული სამეფო თუ საეკლესიო ვალდებულებების შესრულების საქმეში. “თემი ორგანიზაციულად ეკლესიასთან იყო დაკავშირებული. ყველა თემს თავისი საკუთარი “თემის ხატი“ გააჩნდა, რომლის სახელობის საყდარი ამ თემის წევრების ერთგვარ პატრონს წარმოადგენდა. თემი ჩვეულებრივ, საეკლესიო დღეობაზე იყრიდა თავს. თემის ხატის დღეობა კი ამ თემის მთავარ დღეობას წარმოადგენდა“ (თ. ბერაძე, 1976, გვ. 225-227).

ტერიტორიული, სამეზობლო და სასოფლო თემები შემონახულია საქართველოს თითქმის ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის ტრადიციულ ყოფაში.

სვანეთში XIX საუკუნის ბოლოდან იკვეთება შემდეგი ტერიტორიული თემები: ზემო სვანეთში: უშგული, კალა, წვირმი, მულახ/მუჟალი, მესტია, ლენჯერი, ლატალი, ცხუმარი, ბეჩო, ეცერი, ფარი (ჩუბხევეი), ლახამულა, ნაკრა, ქუბერი, ხაიში. ქვემო სვანეთში: ლაშხეთი, ჩოლური, ლენტეხი.

ფშავში თერთმეტი ტერიტორიული თემი ფიქსირდება. ქისტაურთ თემი, უძილაურთ თემი, გოგოჭურთ თემი, გოგოლაურთ თემი, წოწკოლაურთ თემი, ზურაბაულთ თემი, ჭიჩოულთ თემი, გოდერძაულთ თემი, წითელაურთ თემი, უკანაფშაველთ თემი. ფშავის ყველა თემი თავმოყრილი იყო მთავარი სალოცავის ლაშარის ჯვრის გარშემო (რ. თოფჩიშვილი, 2006, გვ. 111-112). ჯვარი თემის ერთობის სიმბოლოს წარმოადგენდა (მ. კანდელაკი, 1995, გვ. 238-260). ჯვრის საკუთრება იყო მიწების დიდი ნაწილიც.

ხევსურული თემი თითოეულ ცალკე სოფელსაც გულისხმობდა და უფრო დიდ ტერიტორიულ თემსაც. პირაქეთ ანუ ბუდე ხევსურეთში შედიოდა: 1. არაგვის ხეობა, 2. ლიჭკის ხეობა, 3. ბისო, 4. გორშედმის ხეობა, 5. წყალსიქითის ხეობა; პირიქით ხევსურეთში კი: 1. გურო-შატილი, 2. მიღმახვეი, 3. არხოტის ხეობა (რ. თოფჩიშვილი, 2006, გვ. 113-114).

ისტორიულ თუშეთში რვა ტერიტორიული თემი არსებობდა: ქანჭახოვანი, ჩაღმა, ხეცურთა, ივანაურთა, გომეწარი, პირიქითი (ალმა), სამციხი და წოვათა.

სათემო-ადმინისტრაციული დაყოფა შენარჩუნებულია საქართველოს თანამედროვე პოლიტიკურ საზღვრებს მიღმა მოქცეულ ისტორიული ტოპოკლარჯეთის ქართულ მხარეებში, მაგალითად, ზემო მაჭახელში ექვსი ტერიტორიული თემია: აკრია, მინდიეთი, ხერთვისი, ზედვაკე, ეფრათი. ყოველი თემი რამდენიმე სოფელს (მაჰალე) აერთიანებს. სამი დიდი თემია ისტორიულ ტაოს ერთ ნაწილში — პარხლისწყლის ხეობის ზემო წელში, მდინარე ქობაისწყლის აუოლებით: ხევაი, ბალხი, ქობაი. ყოველი თემი რამდენიმე სოფლისაგან შედგება და სხვ

მთავარი ნიშანი, რომელიც საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში დაფიქსირებულია ყველა ქართული სასოფლო-ტერიტორიული თემის მიმართ, არის **თემის მჭიდრო კავშირი სათემო ეკლესიასთან (ჯვართან, ხატთან)**. ეკლესია (ჯვარი, ხატი) ყოველი თემის სულიერ და სოციალურ ცენტრს წარმოადგენდა. აქედან გამომდინარე, მთელი თემის მთავარი საეკლესიო დღეობა სათემო (ანუ ცენტრალური, მთავარი) ეკლესიის (ჯვარ-ხატის) დღეობა იყო. მაგალითად, ხევსურეთში “თითოეული თემის ცენტრში მოთავსებული იყო ჯვარი, სათემო ღვთაების საკულტო და სამეურნეო ნაგებობათა სახით, რომელიც საერო და სასულიერო ხელისუფლებების თავყრილობის ადგილს შეადგენდა“ (ვ. ბარდაველიძე, 1952-ა, გვ. 497); სვანეთშიც ყოველ თემში აღმართულია ერთი მთავარი საყდარი, რომელიც მთელი თემის სასულიერო ცენტრია. გარდა ამისა, თემში შემავალ ყოველ სოფელში არის რამდენიმე სხვა ეკლესიაც. ყოველ თემსა და თემში გაერთიანებულ სოფლებში ხაზგასმული მასშტაბურობით აღინიშნება სათემო და სასოფლო დღეობები.

მუსლიმ ქართველთა სათემო ცენტრებს რელიგიური სიტუაციის შეცვლის შემდეგ “ჯამიკარი” წარმოადგენს. ჯამეები (მეჩეთები), უმრავლეს შემთხვევაში, ნაეკლესიართა ადგილებზეა აგებული. ეკლესიები კი, ცნობილია, ძირითადად სოფლის შუაგულში იყო აღმართული და მათ გარშემო სასოფლო მოედნები მდებარეობდა. ამდენად, რელიგიის არსის შეცვლის მიუხედავად, მუსლიმ ქართველთათვისაც ძველ, ტრადიციულ სასოფლო-რელიგიურ ცენტრში ჩამოყალიბდა გამუსლიმების შემდგომი თავშეყრისა და სოფლისათვის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღების ადგილი. ამ ადგილებში, ზოგიერთ ეთნიკურად ქართულ დასახლებაში დღემდე აღინიშნება მარიობისა და შუამთობის დღესასწაულები.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში არსებულ ისტორიულ (სამეზობლო-ტერიტორიულ) თემებს საერთო სარგებლობაში ჰქონდათ ტყე, საძოვრები და სახვნელი მიწის ნაწილი (რ. თოფჩიშვილი, 2006, გვ. 110). ცალკე არსებობდა სათემო **ჯვრის მიწები** – ჯვარის მამულები. ჯვარის მამულები გაცემული იყო ცალკეულ “მამებზე“, რომლებიც მიწას კომპობრივად ამუშავებდნენ და ჯვარს ღალას უზღდიდნენ. შედარებით დიდი და დაუნაწევრებული ფართობის სათემო ჯვარის მიწებს კი ხევსურეთში კოლექტიურად განკარგავდნენ. ასეთ ნაკვეთებს “სალუდეებს“, “საულავოებს“ და “ზოდებურებს“ უწოდებდნენ (ვ. ბარდაველიძე, 1952). სახატო მამულების მთელი მოსავალი სახატო დანიშნულებისა იყო და მისი დიდი ნაწილი დღესასწაულებზე იხარჯებოდა.

სათემო მიწათმფლობელობასთან დაკავშირებით უფრო განსხვავებული მდგომარეობა შეინიშნება გვიანშუასაუკუნეების სვანეთში, სადაც მიწა კვლავაც კერძო საკუთრებაში რჩებოდა და **სათემო განკარგვა მხოლოდ საეკლესიო მიწებს შეეხებოდა**. ყოველ თემში, თვით დღევანდელ ყოფაშიც კი შემონახულია საეკლესიო სახელებული მიწებისა და ტყეების ნაწილი, რომლის მოვლა-პატრონობისა და განკარგვის ფუნქცია მთელი თემის გადასაწყვეტია. **საეკლესიო მიწაზე მოწეულ მოსავალს ამ ეკლესიის სატაძრო დღეობებზე ხარჯავენ, ტყესაც მხოლოდ ეკლესიის საქაროებისთვის იყენებენ**.

საეკლესიო (სახატო) მიწათსარგებლობის მექანიზმი თითქმის ერთგვაროვანია საქართველოს მთიანეთის ყველა მხარეში. საეკლესიო (სახატო) მიწა-წყლისა და ქონების მართვის საკითხებს თემი გჯუფურად განიხილავდა და წყვეტდა.

ხალხური დღეობები საეკლესიო კალენდრით გამოითვლებოდა. ბუნებრივია, ყველა თემში აღინიშნებოდა საუფლო დღესასწაულები, მათ ემატებოდა ადგილობრივ აღმართული ეკლესიების სატაძრო დღეობები და ჭვარჩხატა დღესასწაულები. სათემო და უფრო მცირემასშტაბიანი სასოფლო ან საგვარეულო დღეობები, ცხადია, განმეორებადი იყო და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ჩამოქნილი გონივრული მენეჯმენტით იმართებოდა.

მაგალითად, სვანეთის წმიდა კვირიკეს მონასტრის მცველთა შეცვლის, სამონასტრო მიწათა განკარგვისა და მთელი შემდგომი სარიტუალო ქმედების პროგრამა აღდგომის წინა კვირას იგეგმებოდა. ამ დღეს იკრიბებოდა კალის თემი და მთელი შემდგომი წლის უფლება-მოვალეობებს გადაინაწილებდა.

სვანეთში საწესო-სარიტუალო პრაქტიკის წარმმართველები, ანუ ყველაზე გამორჩეული პიროვნებები ეკლესიათა მცველები (მოკილ), მომვლელები (მულზონი) იყვნენ. ისინი იცავდნენ საეკლესიო საგანძურს და აწესრიგებდნენ მთელ სადღეობო ინფრასტრუქტურას, წარმოადგენდნენ დღეობის მთავარ მლოცველებს, დამლოცავებს და მასპინძლებს. მათ მხარში ედგა თემის მიერ ერთი წლით არჩეული სოფელი, საგვარეულო ან კომლი, რომელსაც საეკლესიო მიწის დამუშავება და მოწეული მოსავლის ეკლესიისთვის მიძღვნა ევალებოდა. ამავე პირთა მოვალეობა იყო ეკლესიის გალავნის გამაგრება, იქაურობის დასუფთავება, გადმოთოვლა, შეშის მოჭრა და მოტანა. ეკლესიაში შესვლისა და ჭვარჩხატებთან მიკარების უფლება კი მხოლოდ ეკლესიის მცველებს გააჩნდათ. დღეობის მოახლოებისთანავე მორიგე პირები, რომელთაც ასევე, თემი გამოარჩევდა მორიგეობით, დივილიდნენ სოფელს და საეკლესიო შესაწირავს (ბეგარჩხიბარ) შეკრებდნენ (ფული შესაწირავი ზვარაკის საყილად, წმიდად გამოხდლი და შენახული ზედაშე, ყველი, ფქვილი) და დღეობის ამ წლის მასპინძელთან დაბინავებდნენ; აცნობებდნენ მოსახლეობას დღეობაზე შეკრების დროს. ლოცვის დაწყების წინ მორიგე მამაკაცები ზარს შემოჰკრავდნენ, ხოლო ზოგან ძველებური ბუკები-საყვირებიც იყო ეკლესიებში დაცული და მათი ახმიანებაც შეკრების ნიშანს წარმოადგენდა. მლოცველები ხმამაღლა ილოცებდნენ, სასულიერო პირი, ხოლო მისი არყოფნის შემთხვევაში, საზოგადოებაში განსაკუთრებული სახელისა და დამსახურების მქონე მამაკაცი ადავლენდა ლოცვას (ლიმზირ). ხატს გამოასვენებდნენ ეკლესიიდან და დალოცავდნენ მთელ თემს. ლოცვის დასასრულს ეკლესიის ეზოში საერთო-საზეიმო ტრაპეზი იმართებოდა. აღველინებოდა ხალხური საწესო საგალობლები (კვირია, დიდაბ, ჭგირაგ...).

საწესო საკვები იქვე აგებულ სპეციალურ მინაშენებშიც მზადდებოდა. ლოცვისათვის გადანახული შესაწირავი, ცხადია, საკრალური იყო და მისი მომზადებაც გარკვეულ წესების დაცვას გულისხმობდა: ეკლესიისათვის შესაწირი ხორბლეული გამორჩეულ მიწის ნაკვეთში ითესებოდა, მოწეულ მარცვლეულს ცალკე კიღობანში ინახავდნენ და მასთან მიკარება მხოლოდ შუახნის ასაკს გადაცილებულ მანილილოსანს შეეძლო; ოჯახის უფროსი დიასახლისი აცნობდა სარიტუალო პურებს – სეფისკვერებს, რომელთაც სპეციფიკური ფორმები და მონახტულობა აქვობდა. ეს პურები, ასევე, საგულდაგულად მოწეული ხორბლის სპეციალურად გადანახული ფქვილისაგან ცხვებოდა; საზედაშე არყის გამოხდაც მთელი რიტუალი იყო, არყის გამოზდელი მეზირის მთავარანგელოზის სახელზე ლოცულობდა და გამოხდლი სასმელს სპეციალურ საზედაშე ჭურჭელში ინახავდა. ოჯახებშივე მზადდებოდა სანთლებიც და სხვ. ამგვარი გონივრული მენეჯმენტით იმართებოდა დღეობები სვანეთში.

ადმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში უფრო მეტად იყო აქტუალიზებული ჯვარ-ხატთა ფუნქცია და ასევე, მკვეთრად სტანდარტიზებული იყო ყველა მონაწილის ადგილი და როლი. აქ ხატის მსახურების სპეციალური ინსტიტუტებიც არსებობდა: ხუცესის, ხევისბერის, წლის ბერის (დასტურის), დეკანოზის, ნათის, ქადაგის, შულტის...

მაგალითად, ხევსურეთის ათენგენობას ასეთი სახე ჰქონდა: “ათენგენა იციან ხუთ დღეს. ათენგენის ქვაბებს (ლუდს) ადუღებენ მეთენგენე დასტურნი. ათენგენა მთელ ჯვესურეთის სალოცავებში ყველაზე დიდ დღეობად ითვლებს. ამას ეძახიან “ვარდის დღეობას”, იმით რო მაშინ აყვავებული ას მთაბარი ვარდივით. ამ დღეობაში ყველენით მიდან სალოცავად, სადაც ვინ მამა-პაპით წასული ას ჯვესურეთით — ერწოს, კახეთ, ან სხვაკან. დღეობა პირაქით ჯვესურეთ ექვსში, შვიდში იწყობის მკათათვეში. პირიქით ჯვესურეთ მაგალითად არხოტ, მკათათვის ცამეტში ას მთავარ დღეობა... დღეობა ერთ კვირამდინ გძელდებისად-დ ესახნელებისად ხთიშვილთ ეს დღეობა... დასტურები ამ დღეობისად ორმოცამდე ჩხუტე ლუდს ამზადებენ, რაკი ბევრ მეძღვნე მათუად-ბევრ ხარჯ დაშვირდების ლუდისა... დასტურები ერთი კვირათი წინ შაუღდებთან ქვაბ-სადუღროვას... სადუღროვა რო გათავდებისად უკენობის ქვაბს ადუღებენ, სწორად ამ წუხრას დგების ათენგენას წინა წუხრაიც. მაგანძურ მათს, გაინათლებისად- მაიტანს განძს, ჯელოსნებიც მაშინ დაინათლებიან, როსაც დროშები უნდა ააბძანან. დროშას ააბძანებენ ის ჯელოსნები, რომნებიც ამ წელს მიებარნეს, ჯელოსნად მივიდეს ჯვარნი... აქ ხუთ დროშაი-ას ასამბელი. განათლულ ჯელოსან მივე, დაიწერს პირჯვარსად- მასთოვს მადლს ჯვარს”. შემდეგ ამოაბრძანებს ტარეულიდან სიწმიდებს, ლოცულობს, ეამბორება; დროშის ტარს შეაბამს ჯვარს, ბაღდადებს და დააბრძანებს თავის ადგოლზე, შემდეგ ამავე რიგით აღმართავს სხვა დროშებსაც. ხუცესი გამოიტანს ერთ სახუცო თასით ლუდს და დროშა-ბორაყთან ილოცებს. გრძელდება ხუცობა-კურთხევა ტრადიციულად. ხუცობის დასასრულს ხუცესი ახალ ჯელოსანს დაამწყალობებს. დალოცავს სხვებსაც. თასიდან მოსვამს და სხვებსაც გადასცემს. მედროშები მოიყრიან მუხლს და ლოცულობენ. შეველენ ბედელში. ხუცესი კოდს გახსნის. იდგმება ტაბლები. მეორე დღეს, ათენგენა დიღას ბევრი მლოცველი მოდის, “ზოგი ზღვენს მაიყვანს, ზოგი სანათლავს, ზოგი მისამბარეოს, ზოგი საწირს... ხუცელები აქ სამნი არიან და ერთმანეთს ეცვლებიან”. შესაწირავის შეწირვის და ლღვით დალოცვის შემდეგ საერთო ტრაპეზი იმართება, “თან იმღერენ ფანდურზე”. “როსაც ზღვენებს დაუწყებენ ჯოცას, კაცი-დ დიაცი მაშინ ყველა ფეჭე დგებიან, იწერენ პირჯვარსად- ამწყალობებენ, ვისაც საკლავ იკვლის. სანათლავებს ერთბაშად წააყენებენ. გაივლის ასეთ წესით სამ დღე: დამისთვეა, ჟამისწირვა, საკლავების ხორცაი-დ... მეოთხე დღეს იციან”: ჭიდაობა, ფანდურზე დაკვრა, დოლი... სოფლებში ამ დროს მარტო ქალები რჩებიან, კაცები ჯვარში არიან. აქაც ახალგაზრდებს სჩვევიათ საღამომობით შეყრა და მხიარულება. “მეოთხე დღეს რო დაღამდების, ჯვარიონნი დამეს უთვევენ, ყველა წესებს შაასრულებენ. მეხუთე დღეს სტუმარი გაემართებისად გამაისტუმრებენ ჯერ ჯვარჩიით, გამაყოლებენ საწლით ლუდს, ასმევენ, თან უმღერიან”. სტუმრებს მთელი სოფელი აცილებს. დასასრულს ჯვარში იმართება ხუცობის დასკენითი ნაწილი და მთავრდება ათენგენობა” (აღ. ოჩიაური, 2005, გვ. 106-111). რასაკვირველია, უკვე ამავე საღამოს დაწერილებითაა დაგეგმილი მომდევნო წლის ათენგენობის ყველა დეტალი.

თუმცა საზოგადოებრივი დღეობისათვის ლუდს ნათე და მაქალთებები ხარშავდნენ, სოფელ შემოვიღლი და შულტა და სადღეობო შესაწირავს აგროვებდა და ა. შ. ფშავის ერთი თემის — ხოშარელების სადღეობო წეს-განრიგი ამგვარი ყოფილა: “ხოშარელები რომ აიყარნენ, მათი მამულები დარჩა სანადოდ. სანადოდ მამულებს ხალხი ხნავდა (ფშაურად სანადოდ, ხევისურულად ხოდაბური), თავ-თავისთვის ჰქონდათ სრელებად დაყოფილი. ყველა კომლი თავის ხვედრ მამულზე მოყვანილ ძნას იქვე ხატის კალოზე მიიტანდა და დასტურები გაღწევადნენ. პური ინახებოდა იქვე სახატო ბეღელში, ჩალას დასტურები იყოფდნენ. აქვე იყვნენ ხევისბერებიც და წლის ბერებიც (ე. ი. დასტურები). აქ იყო ექვსი დასტური წლობით; ორი დასტური იყო სოფელ ჭიხოდან, ორი დასტური სოფელ ახადიდან და ორი დასტური გაბილოურებიდან, ე. ი. ხოშარიდან. სახატო სამსახურში ყველანი ეხმარებოდნენ ერთიმეორეს. მათ დღეობები დაყოფილი ჰქონდათ ლუდის სვეფორის დასამზადებლად; დანარჩენ შემთხვევაში კი ერთიმეორეს ეხმარებოდნენ. აქ იყო საბერო, დარბაზი, სადასტურები სამ ადგილას: საზარე, ხატის ბეღელი და ხატის კალო. სადასტურები შორ-შორს იყო... აქ ქალები ისევ ვერ გაივლიდნენ და მრევლი ქალებისაგან ხომ ეს მხარე სულ დაეცულო იყო” (ალ. ოჩიაური 1991, გვ. 12-13).

ქართული ხალხური დღეობების მართვის ტიპი მსგავსია დასავლეთევროპული ხალხური მენეჯმენტისა. ცნობილია, დასავლეთ ევროპაშიც სასოფლო თემს მრავალგვარი ფუნქცია გააჩნდა: სამეურნეო, ადმინისტრაციული თუ სოციალურ-კულტურული. თემს ფეოდალისათვის წინააღმდეგობის გაწევა და საკუთარი ტყე-ველის დაცვა შეეძლო, ისევე როგორც რენტის ტრადიციული ზომისა... სასოფლო თემი არა მარტო აგრარულ ტრადიციებს იცავდა, არამედ გლეხურ ადამ-წესებსაც, დღესასწაულებსა და თამაშობებსაც (ა. იასტრებიცკაია, 1981, გვ. 114-115).

გვიანშუასაუკუნეებში აქტუალიზებული ამგვარი მართვა დღეობებისა თანდათანობით ტრადიციული ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა. დღესასწაულები კალენდარული თანმიმდევრობით სრულდებოდა, მიჰყვებოდა საეკლესიო კალენდარს. ამავე დროს, არსებობდა სხვა ხალხური დღეობებიც, რომლებიც ადგილობრივი ეკლესიებისა და ჯვარ-ხატების სატაძრო დღესასწაულები იყო და ან რომელიმე ლოკალურ საგმარო სიუჟეტს მიაგებდა პატივს, ან სასოფლო-სამეურნეო ციკლთან იყო დაკავშირებული.

ხალხური დღეობები დროის მენეჯმენტის თვალსაზრისით საეკლესიო კალენდართან თანმიმდევრულად არსებობდა და ნაწილდებოდა სეზონისა თუ პერიოდების მიხედვით. ტრადიციულ საზოგადოებას გააჩნდა მეტად გონივრული, ჩამოქნილი საღმრთადასწაულებო-სანახაობითი კულტურის მენეჯმენტი: დღესასწაულის დამგეგმავი და შემსრულებელი სოციუმში მუხლსაუბრელებად შრომობდა მთელი წლის განმავლობაში, იმარაგებდა სარჩო-საბადებელს, უძღვებოდა მეურნობას, მართავდა ოჯახს, იგერიებდა გარეშე მტრების თავდასხმებს და უწყვეტად ლოცულობდა: წელიწადის ნახევარზე მეტი დრო ქართველ მთიელთა ტრადიციულ ყოფაში სწორედ ლოცვას — რელიგიურ დღეობათა აღნიშვნას ეთმობოდა. შრომა, შენება, ბრძოლა, ლოცვა და სანახაობა ენაცვლებოდა ერთმანეთს და ქმნიდა შარმონიული ტრადიციული ცხოვრების ყოველდღიურობას. თემში ყველა ასაკის, სქესისა და სოციალური წრის წარმომადგენელს თავისი მნიშვნელოვანი როლი და ფუნქცია ენიჭებოდა, რაც ნებისმიერ ადამიანს დიდ წონას ჰმატებდა საზოგადოებაში და სოციალური პრესტიჟის ატრიბუციას უქმნიდა, უფუნქციოდ არავინ რჩებოდა და არც დისჰარმონია იქმნებოდა.

ქართული ხალხური დღესასწაულების მდინარება ასახავს ხალხური მენეჯმენტის საინტერესო ვარიანტს: იკვეთება მართვის ცოდნა, საორგანიზაციო ჩვეულების (ამ შემთხვევაში მონაწილე თემები ან სოფლები) ფუნქციური დაყოფა და შესაბამისი როლით აღჭურვა, დღეობის ეტაპები და სხვ.

ლიტერატურა

- ვ. ბარდაველიძე, 1939 – ვ. ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I, ახალწლის ციკლი, ტფ., 1939.
- ვ. ბარდაველიძე, 1952 – ვ. ბარდაველიძე, ხევსურული თემი. სტრუქტურა და ჯგერისებობის ინსტიტუტი, – სმამ, ტ. 13, №8, თბ., 1952, გვ. 495-502.
- თ. ბერაძე, 1976 – თ. ბერაძე, სასოფლო თემი იმერეთის სამეფოში, მეცნიერებათა აკადემიის შრომებზე, ტ. 81, №1, თბ., 1976.
- ი. ბესმერტნი, 1991 – Бессмертный Ю. Л., Жизнь и смерть в средние века, Очерки демографической истории Франции, «Наука», М., 1991.
- ლ. ბოძაშვილი, 1988 – ლ. ბოძაშვილი, ფშავი და ფშაველები, თბ., 1988.
- ქ. გოგი, 2005 – Жак Ле Гофф, Цивилизация средневекового запада. У-Фактория, Екатеринбург, 2005.
- ა. გურვეიჩი, 1981 – Гуревич А Я., Проблема средневековой культуры, «Искусство», М., 1981.
- ა. გურვეიჩი, 1989 – Гуревич А. Я., Проблема ментальностей в современной историографии; Все-общая История: Дис-ку-сии, Новые подходы, вып. I, Академия наук СССР, «Нау-ка», М., 1989, стр. 75-88.
- მ. ელიადე, 2000 – Элиаде М., Священное и мирское, миф о веч-ном возвращении, «Ладомир», М., 2000.
- რ. თოფჩიშვილი, 2005 – თოფჩიშვილი რ. ეთნოისტორიული ეტიუდები, I, თბ., 2005.
- რ. თოფჩიშვილი, 2006 – რ. თოფჩიშვილი, საქართველოს ეთნოგრაფია/ ეთნოლოგია, თბ., 2006.
- ა. იასტრებიცკაია, 1981 – ა. იასტრებიცკაია, XI-XIII საუკუნეების დასავლეთ ევროპა, თბ., 1981.
- მ. კანდელაკი, 1995 – მ. კანდელაკი, სოციალური სიმბოლიკა ქართველ მთიელთა ტრადიციულ ყოფაში, – სადოქტორო დისერტაცია, თბ. 1995.
- ბ. ლომინაძე, 1966 – ბ. ლომინაძე, ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიიდან, სენიორიები, I, თბ., 1966.
- სს. ორბელიანი, 1991 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
- აღ. ოჩიაური, 1991 – აღ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღესასწაულები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ფშავი), თბ., 1991.
- აღ. ოჩიაური, 2005 – აღ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღესასწაულები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ხევსურეთი II), თბ., 2005.
- სწმ – სვანეთის წერილობითი ძეგლები, I, თბ., 1986.
- დ. ფრეშფილდი, 1896 – The Exploration of the Caucasus by Douglas W. Freshfield. V. I, London and New York, 1896.

ქართლის ცხოვრება, 1955 — ლეონტი მროველი, მოქცევა მირიან მეფისა და მის თანა ყოვლისა ქართლისა წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჭეენისა ნინო მოციქულისა მიერ, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითად ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I. სახელგამი, თბ., 1955.
 მ. ხიდაშელი, 2011 — მ. ხიდაშელი, რიტუალი და სიმბოლო არქაულ კულტურაში, თბ., 2005.

ROZETA GUJEJANI

SOME ASPECTS OF TRADITIONAL MANAGEMENT OF GEORGIAN FOLK CELEBRATIONS

The subject matter of an article is the strong element of Georgian culture – the system of Georgian folk celebrations, which is one of the main values of ethnical culture and has long history.

On the bases of historical-ethnographic materials, the fact of united religion system and ethnical culture of Georgians is detected in archaic period and its extension in all the historical-ethnographic parts of Georgia.

The article analyses the part of Georgian Christian culture after revelation Christianity as a state religion of Georgia –church calendar and its folk versions in different territories of Georgia.

An important segment of Georgian ethnical culture -folk traditions-are reviewed as alive and developing organism, a phenomenon with great sustainability and mobility.

An article states different systems of celebration management on the different stage of the history of Georgia. The focus is on the management of birthday parties formed later in medieval centuries, which has close contact with community-administrative management.

You'll meet interesting markers of folk celebrations: their variety, character resisting time, rich with themes, figurative theological text, vividly distinguished service apparatus (khutsesis, decents, foreman, dasturi, shulta, mokili, mulzoni... etc), the types of donations and rich ethno musical background. The focus is on the fact that folk celebration management means the whole range of social relations (social classes, age groups, gender balance...) and other most important components of culture: pre celebration preparation(systems of lend, arranging the infrastructure of the celebration place, delegating work),inversions of praying ritual, traditional clerical and secular architecture, ritual ethno musical creations, the types of donation, ritual food system, local forms of ritual party table, celebration clothes, show aspects (musical background, carnival elements, theatre masks and attributions, ritual-military tournaments and so on).

Further is stated that the forms and types of folk celebrations of mountainous Georgia comes from the primary postulates and norms of old Georgian secular and canonical justice.

Main sign which is fixed in the traditional everyday life towards all the Georgian communities, is close contact with community church (cross, icon) which is represents spiritual and social centre of every community.

The church mechanism of using the land is almost the same in every parts of mountainous Georgia. The church land and property issues were discussed and solved by community.

Georgian folk celebration management types are compared to west European folk management and the existenc of the same forms are proved.